

Troms og Finnmark fylkeskommune
Romssa ja Finnmarkku fylkkagielda
Tromssan ja Finmarkun fylkinkomuuni

Friluftsliv og kulturmiljø. Helhetlig tilnærming og konkrete eksempler

Stikkord:

Fylkeskommunes rolle

Kulturmiljøplaner i kommunene (KIK)

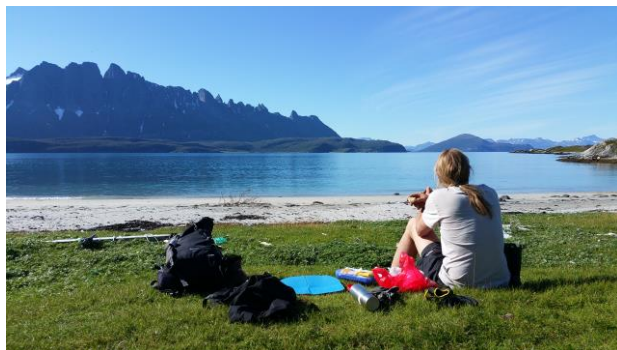
Fotefar mot nord

Tilrettelegging

Skiltjungler

Tanker om hva som bør fremmes og

hva som bør gjemmes

Langs kulturstien på Spildra i Kvænangen.

Alle foto: Marit Chruickshank, Troms og Finnmark fylkeskommune

Troms og Finnmark fylkeskommune
Romssa ja Finnmarkku fylkkagielda
Tromssan ja Finmarkun fylkinkomuuni

Regional kulturminneforvaltnings rolle

- Forvaltningsansvar for automatisk fredete kulturminner
- Høringsinstans i alle plansaker, behandler dispensasjoner fra kulturminneloven
- Bygningsvern. Fredete og verneverdig bygninger
- Statens kulturhistoriske eiendommer – SKE
- Fartøyvern og museum
- Kirkens omgivelser og kirkegårder/gravplasser
- Tilskuddsordninger til fredete og verneverdige bygninger, anlegg og fartøy.
- Rådgivning til private og kommuner
- Skjøtsel og tilrettelegging av automatisk fredete kulturminner

**Nasjonale mål i kulturmiljøpolitikken:
engasjement, bærekraft og mangfold.**

Troms og Finnmark fylkeskommune
Romssa ja Finnmarkku fylkkagielda
Tromssan ja Finmarkun fylkinkomuuni

Kulturminner og juridisk status

- **Automatisk fredete** kulturminner iht kulturminneloven. Fra før 1537 og samiske kulturminner fra 1917 eller eldre. Også steder det knytter seg tro og tradisjon til er definert som kulturminner. Skipsvrak over 100 år og bygninger fra før 1650
- **Fredete** kulturminner – vedtaksfredet og forskriftsfredet
- **Verna** kulturminner – gjennom Plan- og bygningsloven
- **Verneverdige** kulturminner – verdt å ta vare på, men uten juridisk vern. Det er vårt felles ansvar å ta vare på kulturminnene

Troms og Finnmark fylkeskommune
Romssa ja Finnmarkku fylkkagielda
Tromssan ja Finmarkun fylkinkomuuni

Kulturmiljøplaner i kommunene - KIK

- Riksantikvaren: 90 % av alle kommuner i Norge skal ha kulturminneplan.
- Oversikt over viktige kulturminner og kulturmiljøer.
- Plan for forvaltning av disse utvalgte kulturminnene og kulturmiljøene
- Registrere, verdisette/vekte, politisk vedtak.
- Inn i kulturminnedatabasen Askeladden.

Oppstart av KIK i Senja kommune – fra befarings på Kroken gård

Automatisk fredet nausttuft i Steinfjorden på Senja. Langs nasjonal turistveg

Troms og Finnmark fylkeskommune
Romssa ja Finnmarkku fylkkagielda
Tromssan ja Finnmarkun fylkinkomuuni

Skjøtsel og tilrettelegging av kulturminner

Kulturminneforvaltningen
tilrettelegger og skjøtter
utvalgte kulturminner.

Samarbeidsprosjekter

Kulturstier

Kulturmiljøer og kulturlandskap

Fylkesordfører og sametingspresident åpner kulturstien på Spildra

Kulturstien på Spildra, Kvænangen

Spildra har hatt bosetting tilbake til steinalder, og pga kraftig beitetrykk er landskapet velholdt og kulturminnene i marka er godt synlig, bla.a denne tufta (øverst til høyre) av et hus som stod her for minst 1000 år siden. En gammel veg bygget som nødsarbeid på 1930-tallet er også et kulturminne.

Spildra har også et samisk, mytisk landskap og har mange kulturminner i dette hellige landskapet.

Det er flere offerringer og sieider på Spildra. Det er flere samiske urbegravelser. På bildet ser vi en grav som er datert til 800 e.Kr. Liket har vært svøpt inn i never og lagt inn i en bergsprekk – og her ligger det ennå.

I gammel tid var bjørnen regnet som et hellig dyr. Man jaktet på bjørn og spiste bjørnekjøttet, men slaktet ble behandlet med respekt. Beinene ble gravlagt – og på Spildra er det flere slike bjørnegraver (de er datert til 1200 e.Kr).

Disse kulturminnene er nå tilrettelagt, skiltet og sikret av fylkeskommunen og Sametinget og formidles av lokalbefolkninga som har guida turer som tilbud til folk som kommer til Spildra. Det er en stor opplevelse å gå denne turen i landskapet sammen med gode historiefortellere, men det er også flott å gå aleine.

Kulturstien og Dronningruta på Hofsøya og Stongodden

Et annet sted vi har tilrettelagt kultursti er på Hofsøya på Senja. På Hofsøya er det mange kulturminner fra jernalder og vikingtid. Hofsøya ligger midt i skipsleia. I jernalderen var det vanlig at gravrøysene ble plassert slik at de var godt synlig fra skipsleia og med utsikt over sjøen.

På Hofsøya og Stongodden er det flere gravfelt med røyser. Det er også registrert boplasser fra jernalderen. Noen av disse kulturminnene er nå skiltet og merket som kultursti. Kulturstien er koplet sammen med den tidligere etablerte turstien Dronningruta som går mellom Hofsøya og Stangnes.

På Midt-Troms museum sitt anlegg –har vi gjort en av fjøsene om til rasteplass. Fjøsen står åpen for publikum og er et sted man kan søke ly for regn og vind, spise matpakken og hvor man kan hente informasjon om både kulturminner, landskapsvernområdet (Stongodden landskapsvernområde) og andre turløyper i området. Ute er det satt opp informasjonsskilt.

Dette prosjektet var et samarbeidsprosjekt mellom fylkeskommunen, fylkesmannen (Statsforvalteren), Midt-Troms museum, grunneier og frivillige. Friluftsrådet var og med i prosjektet.

Kulturhistorie på turen. Historiske vandreruter – Telegrafruta over Saltfjellet

Prosjektet *Historiske vandreruter* er et samarbeid mellom DNT og Riksantikvaren,. Prosjektet gjør gamle ferdselsveger bedre kjent og mer brukt.

Her er et eksempel fra Saltfjellet hvor det er etablert en historisk vandrerute langs den gamle telegraflinja som ble strukket over Saltfjellet på 1860-tallet. Under arbeidet med linja ble det bygget såkalte telegrafstuer for arbeidere og oppsynsmenn, men disse ble tidlig også brukt av andre som oppholdt seg i fjellet – fotturister og jegere. 100 år etter at linja ble bygget ble den revet, men steinfundamentene til telegrafstolpene står fortsatt og flere av hyttene er i dag turistforeningshytter.

Troms og Finnmark fylkeskommune
Romssa ja Finnmarkku fylkkagielda
Tromssan ja Finmarkun fylkinkomuuni

Verdensarven i Nord-Norge

- Bergkunsten i Alta
- Struves meridianbue
- Vega Verdensarv

I Nord-Norge har vi flere kulturmiljøer som er innlemmet på Unescos verdensarvliste. Dette er kulturmiljøer som er, eller kan bli, interessante friluftsområder.

Bergkunsten i Alta kjenner dere. Dette er Norges største bergkunstområde, med både helleristninger og bergmalerier. Helleristningene i Hjemmeluft er tilrettelagt med turstier og skilting.

Et annet kulturminne i Finnmark som er på verdens kulturarvliste, men kanskje ikke så kjent, er Struves meridianbue. Dette var den første, store, vitenskapelige, geografiske oppmålingen i Europa, og ble gjennomført i perioden 1816-1852. Målet var å bestemme jordas form og størrelse. Meridianbuen ble målt ved hjelp av en triangelkjede som strekker seg fra Svartehavet til Hammerfest, gjennom 10 land. 34 av de opprinnelige målepunktene er på Unescos verdensarvliste, fire av disse ligger i Finnmark. Det arbeides med å tilrettelegge og formidle disse punktene. Kanskje kan det etableres en turløype hvor man kan besøke alle de fire punktene og lære mer om denne storstilte geografiske oppmålingen.

I Nordland er Vegaøyene innført på verdensarvlista, i alt 6 500 øyer, holmer og skjær. Før bodde det folk på 80 av øyene, i dag er det bare Vega og Omnøy som har helårsbosetting. På Vegaøyene var både fiske og produksjon av ederdun viktig. I dag produseres igjen ederdun, men i svært liten skala. Ea (Ærfugl) er nesten som et husdyr

som folk passer på. Folk bygger e-hus hvor ea har reirene sine, Ea forer reirene med dun – og når fuglene forlater reirene, henter folk duna, renser den og produserer dyner og votter.

Vegaøyene er et eldorado for friluftsfolk, et fantastisk område for båtturer og padleturer. I tillegg til friluftsopplevelsene er det veldig interessant å lære om forholdet mellom fugl og folk og ederdunproduksjonen.

Troms og Finnmark fylkeskommune
Romssa ja Finnmarkku fylkkagielda
Tromssan ja Finmarkun fylkinkomuuni

Fotefar mot nord

- Revitalisering – Oppgradering av ca 100 Fotefarlokalteter
- Tilstandsrapport 2019
- Forprosjekt 2021-2022
- Oppstart piloter 2023
- Oppstart hovedprosjekt 2024
- Samarbeid FK, ST, kommuner, museer, frivillige, andre

Fjærabuene i Birtavarre – Kåffjord kommunes Fotefar

Fotefar mot nord er et stort prosjekt som har sin opprinnelse på 1990-tallet. Vi arbeider nå med å få revitalisert Fotefar.

Gjennom Fotefar ble det på 90-tallet tilrettelagt 103 kulturmiljøer - ett i hver kommune i Nord-Norge og Namdalen. Disse kulturmiljøene representerer historien i nord gjennom 10 000 år. Fra slutten av siste istid- frem til i dag.

Det er skiltet og tilrettelagt Steinalderboplasser, gravfelt, middelalderkirker, handelssteder, museumsanlegg, samiske kulturmiljøer, krigsminner, industrianlegg osv.

Det ble i 2021 ble det iverksatt et forprosjekt for å planlegge revitaliseringa.

Det skal i første omgang velges ut 5 pilot-Fotefar som skal jobbe med ulike tematikk. Pilotene kan være knyttet opp mot stikkord knyttet til verdiskapning, folkehelse, drift og vedlikehold, besøkspotensiale, tilrettelegging, samarbeid osv.

Arbeidet er tenkt å være et samarbeid mellom fylkeskommunene, sameting, kommuner og frivillige.

Troms og Finnmark fylkeskommune
Romssa ja Finnmarkku fylkkagielda
Tromssan ja Finmarkun fylkinkomuuni

Utvalgte kulturlandskap i jordbruket - UKL

- Skardalen/Skarfvæggi i Kårfjord
- Skallan-Rå i Kvæfjord
- Skoltebyen i Neiden
- Goarahat og Sandvikhaløya i Porsanger

«Sommerfjøsgrenda» i Skallan-Rå

I Norge er det 44 utvalgte kulturlandskap i jordbruket. Fire av disse er i Troms og Finnmark.

De utvalgte kulturlandskapene viser mangfoldet og særpreget i jordbrukslandskapet i landet.

Særpreget i disse landskapene tas vare på gjennom fortsatt drift, skjøtsel og vedlikehold. Det gis offentlige tilskudd for å skjøtte områdene og ta vare på verdiene. Dette gjelder både biologiske mangfold, kulturminner og kulturmiljøer. Arbeidet gjøres av grunneiere og frivillige.

I UKL-områdene settes gamle bygninger, kaier og steingjerder i stand, det ryddes frem gamle stier og slåttemark, det skiltes, serveres lokal mat og arrangeres historiske vandring. Gamle bygninger gis ny bruk, f.eks., er gamle fjøs gjort om til serveringslokaler og noen ønsker å gjøre sommerfjoser om til overnattingssteder.

På bildet ser vi området Skallan-Rå i Kvæfjord. Fra Skallan til Rå går det en mye brukt kultursti. Stien er skiltet og du får informasjon om ulike kulturminner. Dette området er også registrert som viktig friluftsområde.

Troms og Finnmark fylkeskommune
Romssa ja Finnmarkku fylkkagielda
Tromssan ja Finmarkun fylkinkomuuni

Hva bør fremmes og hva bør gjemmes?

- Sårbare kulturminner. Spesielt verdifulle og utsatt for slitasje og skader. Disse må sikres før evt. tilrettelegging.
- Samiske kulturminner i hellig landskap, som graver og sieider . Flere har begrenset offentlighet i kulturminnedatabasen
Askeladden

Bildene er fra bergkunstlokaliteten i Siemma i Reisadalen. Lokaliteten ligger inne i nasjonalparken.

Bildene er malt på berget for omtrent 2000 år siden. Bildene er svake, så det dere ser her er et fotografi hvor rødfargen er gjort mer synlig. Bergmaleriene ble oppdaget av en turgåer i 2010.

Troms og Finnmark fylkeskommune
Romssa ja Finnmarkku fylkkagielda
Tromssan ja Finmarkun fylkinkomuuni

Skilting

Unngå skiltjungler!

Må alle prosjekter har egne skiltmaler?

Samarbeid om skilting

Nye prosjekter bør forsøke å tilpasse seg eksisterende skilting i området

Vurdere om det er behov for flere skilt

Takk for meg!

Marit.chruickshank@tffk.no

Lyngstuva